

УДК 374.28(09)

DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-2-127-137

**Останіна Н. С.**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи,  
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя  
3777nina@gmail.com  
orcid.org/0000-0002-8247-620X

**Демченко Н. М.**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
кафедра доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту  
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя  
nata.demchenko2020@gmail.com  
orcid.org/0000-0003-1382-0756

**Конончук А. І.**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи  
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя  
antonina\_kononchuk@ukr.net  
orcid.org/0000-0001-6198-9041

**ФОРМУВАННЯ В УЧНІВСЬКІЙ МОЛОДІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ  
ДО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩІ**

*Стаття присвячена актуальній проблемі формування в учнівській молоді ціннісного ставлення до здоров'я. Розкриваючи поняття цінності здоров'я, автори акцентують увагу на розумінні важливості здоров'я як основи повноцінного життя: у процесі особистісного становлення формується ставлення людини до себе, до власного тіла, до способу життя, а далі і до інших людей та суспільства; розуміння цінності здоров'я мотивує людину обирати здоровий спосіб життя, сприяє усвідомленому ставленню до своїх вчинків; передбачає профілактику хвороб і підвищення якості власного життя.*

*Автори зазначають вагомому ознаку того, що ціннісне ставлення до здоров'я – це життєва позиція, яка формується в процесі виховання, навчання та набуття особистісного досвіду. Саме в позашкільній освіті, де передбачені різні види діяльності, спілкування й свобода вибору, створюються, на думку авторів, ідеальні умови для формування такого ставлення в учнівській молоді.*

*Акцентується увага авторами на тому, що питання формування в учнівській молоді ціннісного ставлення до здоров'я, проблема формування мотивування на збереження та зміцнення власного здоров'я та здоров'я інших в умовах інтеграції України до європейського простору є наразі актуальною.*

*Здійснене авторами дослідження дозволяє розглядати позашкільну освіту не лише як осередок для проведення вільного часу молодим поколінням, а й як простір що сприяє формуванню життєво важливих навичок, серед яких зміцнення здоров'я є одним з ключовим.*

*Відповідно у середовищі позашкільного закладу процес формування безпечного та здорового способу життя й ціннісного ставлення до здоров'я є комплексною роботою з формування знань, установок, особистісних орієнтирів і норм поведінки, які забезпечать збереження та зміцнення фізичного, психологічного та соціально-морального здоров'я учнівської молоді.*

*Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, цінність, ціннісне ставлення до здоров'я, формування ціннісного ставлення до здоров'я, позашкільна освіта, заклад позашкільної освіти, позашкільне середовище.*

**Постановка проблеми.** Здоров'я нації – показник суспільного та економічного розвитку країни; здоров'я дітей – її майбутнє. Здоров'я у всі часи вважалось найважливішою цінністю життя особистості людини і важливим соціальним феноменом.

Історія розвитку знань про здоров'я нараховує понад 2000 років, і кожна країна внесла свої знання та досвід у скарбницю здорового способу життя. Східні цивілізації намагалися поліпшити загальний стан організму та гармонізувати його з навколишнім світом шляхом психологічного налаштування. Саме в Індії виникла одна з найдавніших фізичних і культурних систем – йога, настанови якої залишаються актуальними і нині. Індійські мудреці радять прокидатися з думками про своє здоров'я і лягати спати з тими думками. Людина могла б значно довше жити: їй потрібні ґрунтовні знання, велике бажання та сила волі, щоб бути і залишатися здоровою.

Проблема здорового способу життя учнівської молоді набула такої актуальності тому, що сьогодні ми говоримо про проблему здоров'я, як про глобальну загрозу всієї нації. Свого часу було зазначено, що близько 75% хвороб у дорослому віці є наслідком умов та способу життя в дитинстві та юнацькому становленні [10]. Дивлячись на існуюче протиріччя між потребою держави у формуванні здорового покоління і сучасними умовами життя, необхідно орієнтувати систему освіти, систему наповнення дозвіллевої діяльності вільного часу на збереження здоров'я підростаючої особистості.

Освіта та здоров'я є взаємодоповнюючими складовими успішного повсякденного життя учнівської молоді. Результати різноманітних досліджень показують, що традиційна система освіти більше орієнтована на засвоєння знань та інформації, тоді як сформованість життєвих умінь і навичок є недостатньою, а рівень підготовки молоді до самостійного життя не відповідає вимогам сучасного часу. Час вказує на те, що учнівській молоді потрібні не лише знання, а й життєві навички, які допоможуть молодим людям зробити життєвий вибір, досягти мети, скорегувати поведінку, зберігати здоров'я та якість життя. Тим паче, ми бачимо, що на сьогодні концептуальні засади «Нової української школи» зміщують акцент із пріоритетного розвитку пізнавальних здібностей учнівської молоді на розвиток особистісної сфери, а це можливо за умови збереження, в першу чергу, здоров'я.

**Мета статті** полягає у розкритті необхідності специфічного підходу до формування в учнівської молоді ціннісного ставлення до здоров'я в умовах позашкільного середовища.

**Аналіз наукових досліджень і публікацій.** Аналіз висвітлення проблеми збереження та формування здорового способу життя учнівської молоді свідчить, що вітчизняні науковці, педагоги, практики присвячують увагу даній тематиці.

Вже з другої половини XIX століття охорона здоров'я учнівської молоді включала пропаганду здорового способу життя, знань про здоров'я та потреби здорових людей. Духнович О. В. зробив особливий внесок у розвиток гармонійної освіти сільського населення. У своїх рекомендаціях він виходив із принципів природовідповідності, де фізичне виховання, на його думку, було надзвичайно важливим засобом всебічного розвитку людини, втілювало суть поняття здорового способу життя. Науковець вивів на перший план врахування вікових і індивідуальних особливостей вихованців і соціальну значимість формування здорового способу життя, що мало значний вплив на цілі та досягнення основних завдань педагогіки.

Видатний український педагог Сухомлинський В.О. зробив фундаментальні наукові досягнення з проблеми формування здорового способу життя учнівської молоді та підлітків. Своєю багаторічною педагогічною діяльністю він доводив реальність щасливої школи, де навчається фізично та психічно здорова, енергійна, щаслива та повна життєвих сил юна особистість.

Сухомлинський В.О. і Макаренко А.С. були прихильниками виховання духовно багатой молоді з ціннісними морально-естетичними ідеалами, сповідували принципи здоров'я через органічний взаємозв'язок трудового виховання з психологією, тілом та естетикою

У 1980 році в світовій науковій літературі, присвяченій проблемам здоров'я особистості, виникає термін «валеологія», який визначає сучасний науковий напрям, пов'язаний з вивченням і формуванням здоров'я, виявленням активних методів його формування. В наступні роки аксіологію почали визначати як «науковий напрям знань про здоров'я людини, про те, як воно формується і зберігається в конкретних умовах життя».

Розв'язанням проблеми ціннісного виховання здоров'я займається група вчених і практиків. Серед них Бойченко Т. Є. та Вадзюк С. Н. Вони запровадили в Україні концепцію освіти безперервних цінностей і включили її до загальнонаціонального освітнього плану. Питаннями аксіології займалися й українські вчені Апанасенко Г. Л., Амосов М. М., Войтенко В. В. [8].

Актуальність охорони здоров'я підростаючого покоління зумовила зміни напрямків педагогічних досліджень у подальших роках. Дослідження проводили Футорний С.М., Шкретій Ю.М. та інш. Вони визначили деякі причини, які серйозно впливають на погіршення здоров'я юнаків та дівчат та вказують шляхи їх вирішення. Вітчизняні педагоги вирішували проблеми формування гармонійно розвиненої особистості та здорового способу життя через організацію навчальної діяльності на принципах збереження і зміцнення здоров'я учнівської молоді.

**Виклад основного матеріалу.** На сьогодні, в умовах розбудови українського суспільства, проблема стану фізичного, психічного здоров'я підростаючого покоління набуває особливої гостроти, оскільки сучасна ситуація обтяжується й існуючими показниками захворюваності молоді (серед загальної кількості учнівської молоді, до часу набуття вищої освіти, здоровими залишаються лише 6%, близько 45-50% випускників шкіл мають морфофункціональні відхилення, а 40-60% – хронічні захворювання; від 20 до 80% учнівської молоді набувають за роки навчання у вищій школі вади 2-5 систем організму [7]. Таки висновки пояснюються зниженням якості медичного обслуговування населення, погіршенням екологічної ситуації в країні, морально-духовною кризою суспільства.

Вирішення проблеми зміцнення здоров'я, насамперед, потребує усвідомлення для кожного з нас значущості самого поняття «здоров'я» та «здоровий спосіб життя». Для людини це має проявлятися у поступовому прийнятті профілактичної практики; розуміння зміцнення та відновлення здоров'я; у передбаченні знаходження шляхів збереження власного здоров'я, як головної цінності життя; шляхів ведення здорового способу життя.

Розкриваючи поняття цінностей здоров'я, ми маємо розуміти сформоване уявлення людини про важливість здоров'я як основи повноцінного життя: у процесі особистісного становлення формується ставлення людини до себе, до власного тіла, до способу життя, а далі і до інших людей та суспільства. Відомо, що основні аспекти цінностей здоров'я включають фізичні, психічні, соціальні, духовні складові. Наприклад, фізичне здоров'я – це уявлення про те, що важливо дбати про тіло: займатися спортом, збалансовано харчуватись, регулярно проходити медогляди, уникати залежності від шкідливих звичок; психічне (ментальне) здоров'я орієнтує на важливість емоційної рівноваги, самоповаги, психологічного комфорту, вміння долати стреси; соціальне здоров'я вказує на сформованість здорових стосунків з іншими людьми, здатність до співпраці, до комунікативної взаємодії; духовне здоров'я розкривається у процесі пошуку сенсу життя, моральних орієнтирів, гармонії з собою та навколишнім світом.

З позицій викладеного, розуміння феномену здоров'я людини походить від визначення поняття «здорового способу життя». Згідно з даними вчених, здоров'я особистості більш ніж на 50% зумовлено способом життя, близько 40% – соціальними і природними умовами, а також спадкоємністю, і лише 10% залежить від медичного обслуговування [8]. Поняття «здоровий спосіб життя» ще в декларації Алма-Атинської Міжнародної конференції охорони здоров'я (1978 р.) було визначено як «...все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє

виконанню людиною всіх своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя - праці, відпочинку, побуту» [8].

Розкриваючи сутність поняття «Здоровий спосіб життя», ми бачимо наступні його складові: *плідну працю*; *раціональний режим праці і відпочинку* (при правильному режимі виробляється чіткий і необхідний ритм функціонування організму, який створює оптимальні умови для роботи та відпочинку і тим самим сприяє зміцненню здоров'я, поліпшенню працездатності та підвищенню продуктивності праці); *викорінювання шкідливих звичок* (тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотиків), які є причиною багатьох захворювань, різко скорочують тривалість життя, знижують працездатність, згубно позначаються на здоров'ї молодого покоління і на здоров'ї майбутніх дітей; *руховий режим*, який зміцнює і розвиває кісткову мускулатуру, серцевий м'яз, судини, дихальну систему і багато інших органів, що значно полегшує роботу апарату кровообігу та благотворно впливає на нервову систему; *раціональне харчування* сприяє збереженню здоров'я, високій працездатності і продовженню життя; *особиста гігієна* – це раціональний добовий режим, догляд за тілом, гігієна одягу і взуття, режим дня, дотримання яких виробляє чіткий ритм функціонування організму і створює найкращі умови для роботи та відновлення сил; *загартування* надає змогу підлітку легше переносити фізичні та психічні навантаження, організм поступово стає несприйнятливим до простудних захворювань, менше стомлюватися.

Таким чином, здоровий спосіб життя можна визначити як динамічна система поведінки людини, базована на глибоких знаннях різних факторів, що впливають на здоров'я людини та на вибір нею алгоритмів поведінки, які максимально забезпечують збереження, зміцнення здоров'я. Крім того, особистість, орієнтуючись на визнання пріоритетної цінності здоров'я, постійно коригує свою поведінку завдяки набутому досвіду і з огляду на вікові особливості. І тому, при дотриманні всіх аспектів здорового способу життя кожна людина, кожний підліток тощо, створює великі можливості для зміцнення та підтримки свого здоров'я, для збереження працездатності, фізичної активності та бадьорості в організації життєдіяльності.

Зупинімося докладніше на розуміння поняття «цінності» в учнівському середовищі. Під «цінностями» дітьми, молоддю розуміються специфічні соціальні визначення об'єктів навколишнього світу; стійкі переконання, ідеали або принципи, які вони вважають важливими та значущими. Цінності визначають, що є добрим чи поганим, правильним чи неправильним, бажаним чи небажаним у поведінці та житті особистості. Також, сформовані цінності впливають на прийняття рішення особистості, дії, вибір життєвого шляху, побудову відносин з іншими. Відповідно, ми бачимо, що система цінностей важлива як для розвитку особистості, коли визначаються пріоритети в особистому житті, визначаються інтереси та уподобання; а також є одночасно мотиваційними та когнітивними утвореннями, які направляють, організовують, орієнтують поведінку людини на певну мету. У ході вивчення специфіки формування ціннісного ставлення учнівської молоді до свого здоров'я, науковці зауважують на тому, що здоров'я є базовою цінністю, без якої неможлива реалізація підрастаючої особистості в суспільстві. При цьому, ціннісна характеристика здоров'я виявляється в різноманітних сферах життєдіяльності, думках, почуттях, які притаманні здоровій людині: бадьорості й оптимістичних ідеалах, інтересі до творчості, потребі в культурному розвитку, спілкуванні, пізнанні себе, самореалізації, тощо [5]. Отже, ціннісне ставлення особистості до власного здоров'я слід розглядати як власну (особисту) позицію і свідоме розуміння ролі здоров'я (для неї), яке вимагає постійної уваги, вольових зусиль та системи знань для здоров'язбережувальних дій.

Науковці, що вивчають здоров'я людини, завжди тримали на увазі питання «цінності здоров'я». Так, у філософії це поняття визначається як цінність, пов'язана зі здатністю взаємодіючих систем організму людини забезпечувати реалізацію генетичної програми; адаптацію до умов макро-мікросередовищ; гармонійне поєднання біологічних і соціальних якостей, що забезпечують ефективну соціальну та економічну діяльність [10].

Говорячи про ціннісне ставлення до здоров'я слід розуміти усвідомлене, відповідальне і шанобливе ставлення людини до власного та чужого фізичного, психічного й соціального благополуччя; розуміти, що це стан не просто бажання бути здоровим, а глибоке переконання, що здоров'я є основа повноцінного життя, щастя, працездатності. Проте, слід враховувати, що цінності можуть мати тенденцію змінюватися з часом під впливом досвіду, виховання, загальної культури або життєвих обставин.

Отже, важливо розуміти, що життя підлітків, як й дорослої особистості складається з системи «ставлень», в якій вона перебуває: ставлення до середовища, до об'єктивно існуючих відносин у навколишньому світі через переживання певних подій, явищ, ситуацій [1], [10]. Відомо, що здоров'я учнівської молоді (як і кожної людини) тісно пов'язане з їхнім способом життя, стилем життя. Сьогодні практично кожний учень має велику кількість справ і обов'язків. У результаті, за масою дріб'язкових проблем учень просто забуває про головне – забуває про своє ставлення до здоров'я. Ми спостерігаємо багато причин щодо втрати учнями контролю за здоров'єм, наприклад: емоційний дискомфорт, спричинений труднощами навчального процесу (перевантаження програмним матеріалом, складність стосунків у системі «підліток – вчитель – батьки»; негативний вплив середовища існування (зростання почуття невпевненості, заниженої самооцінки, агресії, невдоволення собою і своїм оточенням), першими відчуттями від вживання тютюну, алкоголю, наркотичних речовин. Така загальна тенденція проблеми стану здоров'я учнівської молоді підтверджується не тільки даними офіційної статистики, але ще більшою мірою результатами вибіркового дослідження. Так, за різними оцінками Центру громадського здоров'я МОЗ України приблизно у 20% дітей і підлітків у світі є психічні розлади або проблеми. Близько половини психічних розладів починається у віці до 14 років.

За інформацією Центру здоров'я та розвитку «Коло сім'ї» (створено з метою усвідомлення цінності життя людини, м. Львів) в Україні на початок 2023 року було зафіксовано, що вживають наркотики 128 тис. осіб, з яких – молодь і підлітки (60%), – діти віком від 11 до 14 років (13%); кожний другий підліток курить, а кожний третій – має досвід вживання алкоголю.

Непоправної шкоди здоров'ю підліткам завдають хвороби, які передаються статевим шляхом. Руйнівного впливу завдають психіці підростаючого покоління телебачення, відеопродукція, комп'ютерні ігри з демонструванням жахів, насильства, статевої розпусти. Отже, кожний учень, внаслідок різних життєвих обставин, підпадає під вплив саме того середовища (однолітків, вулиці, інформаційного середовища тощо), яке він бачить навколо себе, а його життєва позиція, переконання, життєві установки, поведінка не завжди формуються в корисному для себе та оточуючих напрямі. У такий спосіб, за певних обставин в умовах сьогоденних трансформацій вагомим завданням освіти, позашкільної освіти, сім'ї, учнівських об'єднань, молодіжних організацій постає питання формування в учнівській молоді ціннісного ставлення до здоров'я. А головне, сам процес «формування» має включати не лише уроки, розмови про «будову тіла», а й розвиток свідомого вибору, коли «я» обираю здоров'я як стиль життя.

**Роль позашкільного середовища у формуванні ціннісного ставлення до здоров'я.** До вирішення задачі щодо створення сприятливих умов для всебічного розвитку особистості, формування навичок здорового способу життя, формування ціннісного ставлення до здоров'я, створення соціо-культурних умов соціалізації серед різних соціально-освітніх ланок долучаються і заклади позашкільної освіти, зокрема. Особливості нинішнього етапу розвитку суспільства підкреслюють значне збільшення ролі закладів позашкільної освіти щодо розвитку особистості, у формуванні всебічно-розвинутої підростаючої особистості, адже саме заклади позашкільної сфери покликані розв'язати найважливішу соціальну проблему, пов'язану з розкриттям, формуванням тих задатків й можливостей учнівської молоді, які забезпечать їхній стійкий

саморозвиток в житті» [11]. Організація позашкільної діяльності учнівської (студентської) молоді є одним із резервів підвищення якості та інтенсивності розв'язання проблем суспільства в майбутньому. Доведено, що в умовах сьогодення саме позашкільна освіта характеризується таким середовищем, де вихованці, учні і слухачі в час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах, за інтересом набувають бажані для них додаткові знання, вміння, навички.

Позашкільна освіта за своїм характером вважається складною системою, що належить до систем соціального типу, еволюція і спрямованість якої визначається соціально-економічними чинниками, ієрархією ціннісних орієнтацій особистості, життям суспільства. Як безперервний процес, позашкільна освіта послідовно переходить від етапу створення сприятливих умов для творчої діяльності учнівської молоді до забезпечення їх взаємодії у творчому процесі та до самостійної творчості, що формує індивідуальну потребу в подальшому розкритті власних ресурсів кожного. Увага закладів позашкільної освіти зосереджується на навчальному змісті і методиках, які сприяють формуванню способів самопізнання та самореалізації особистості у різних видах творчої діяльності та найголовнішому з них – творіння особистістю самої себе. Діючий взаємозв'язок системи позашкільної освіти із соціальним середовищем має відкритий характер і проявляється у змінах як середовища, так і системи загалом, а це виводить систему позашкільної освіти України на важливий етап розвитку – переходу до більш якісного рівня співпраці з вихованцями. Позашкільна освіта та виховання вважається найбільш демократичним і гнучким засобом співпраці з іншими установами, з сім'єю у вихованні та розвитку дітей і підлітків. Співтворчість здійснюється в рамках відкритої системи соціалізації в закладах позашкільної освіти, покликаних сприяти соціальній адаптації особистості у реальному житті.

За змінних обставин відповідно удосконалюється і зміст позашкільної освіти, його регламентація та обґрунтування на сучасних наукових засадах. Зміст позашкільної освіти ґрунтується на принципах, що є особистими замовленнями дітей та їхніх батьків. Ці замовлення постійно змінні й позначаються на динамізмі, нестандартності та різноманітності напрямів діяльності закладів позашкільної освіти. Характерною особливістю організованого освітнього – виховного процесу в закладах позашкільної освіти є проектування освітніх методів і технологій, які допомагають дітям зорієнтуватися і самореалізуватися у складному, багатогранному соціокультурному контексті сьогодення. Основним системоутворюючим фактором системи позашкільної освіти є й залишається на перспективу освітньо-виховна діяльність у вільний час.

Система позашкільної освіти і виховання ґрунтується на сутнісно визначених традиціях виховання особистості-суспільних і родинних цінностях, традиціях, ідеях, поглядах і переконаннях, створених представниками різних етнічних спільнот, представників різних періодів розвитку України.

З погляду історичних подій факт організації Україною позашкільного виховання в масштабі всієї країни відбувався вперше у світовій практиці саме в 1917-1920 роки, які були одними з найскладніших в історії становлення держави в цілому і, зокрема, у розвитку педагогічної науки, складовою частиною якої стає позашкільна освітня та виховна робота з учнівською молоддю [9]. При Секретаріаті освіти був створений спеціальний відділ позашкільної освіти /його очолює науковець-педагог С. Русова/: для нього необхідність підняття статусу позашкільного виховання було важливим завданням і вимагало негайного практичного розв'язання. Прогресивні освітянські ідеї С. Русової уможливили в подальшому створення Департаменту позашкільної освіти (1920), який затвердив положення «Про позашкільну освіту» й надав гуртковій роботі офіційного статусу [9].

При цьому, позашкільна освіта України маючи власні традиції та досвід, водночас, розвивається в контексті загальноєвропейських тенденцій, сприймає кращі зарубіжні практики, цінності європейських країн.

Провідною метою позашкільної освіти та виховання є створення відповідного простору для творчого, інтелектуального, психічного та фізичного розвитку дітей і підлітків у вільний від навчання час шляхом залучення їх до різноманітної діяльності за уподобаннями, шляхом задоволення їхніх освітніх потреб та підготовки молоді до життя в умовах запровадження якісно нових форм і методів організації позашкільного життя. Серед основних напрямів позашкільної освіти та розвитку виокремлюють:

- формування соціального та громадського досвіду особистості;
- розвиток, стимулювання та реалізація духовного і творчого потенціалу особистості;
- створення системи виявлення, розвитку та підтримки юних талантів і обдарувань з метою формування творчої та наукової еліти в різних сферах суспільного життя;
- прилучення до особистісно значущих соціокультурних цінностей, які не можуть бути реалізовані системою базової освіти – задовольнити потреби у професійному самовизначенні;
- формування уявлення цінності здоров'я, метою якого є психічний та фізичний розвиток дітей і підлітків у вільний від навчання час, щоб надалі зберігати високу працездатність і активність повноцінного життя [3].

Нарешті, необхідно зупинитися на значимості освітнього середовища закладів позашкільної освіти, які мають характерну відмінність від інших освітніх установ: вони враховують індивідуальні інтереси відвідувачів, надають кожному переваги у виборі виду діяльності, корегують ступінь складності виконання завдань, темп вивчення програми в обраній галузі знання. Сучасні науковці тлумачать середовище як засіб виховання і як технологію опосередкованого управління (через середовище) процесом формування і розвитку особистості [4].

У позашкільному середовищі (де дитина розвивається та соціалізується) процес формування здорового і безпечного способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я є комплексною роботою з формування знань, установок, особистісних орієнтирів і норм поведінки, які забезпечують збереження і зміцнення фізичного, психологічного та соціально-духовного здоров'я учнівської молоді [2]. Форми і методи формування ціннісного ставлення до здоров'я у відвідувачів закладів позашкільної освіти, визначаються з урахуванням вікових особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей кожного. Участь у роботі різного спрямування гуртків, секцій, клубів за інтересами дають можливість підлітку реалізувати свій потенціал, зменшити ризик асоціальної поведінки.

Профілактична робота передбачає заняття, спецкурси з профілактики шкідливих звичок (тютюн, алкоголь, інтернет-залежність), індивідуально-групове включення у проєкту діяльність, де підлітки проголошують власні ініціативи, пов'язані з темою здоров'я.

Значуща роль закладів позашкільної освіти проявляється у відкритті безпечного освітнього середовища, де є можливість знайти однодумців, отримати підтримку дорослого наставника; взяти участь у комунікації без конфліктів та запропонувати власні варіанти «неформального спілкування».

Прикладом успішного співробітництва школи і закладу позашкільної освіти є запроваджений Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю соціально-педагогічний проєкт – пересувний багатопрофільний заклад позашкільної освіти. У рамках проєкту мобільні групи педагогів закладу працюють у віддалених районах області, де діти не мають постійного доступу до якісної позашкільної освіти. Керівники гуртків відвідують заклади загальної середньої освіти, проводять майстер-класи. Педагоги шкіл разом з учнями долучаються семінарів, тренінгів з формування ціннісного ставлення до здоров'я, тощо, створюючи динамічну структуру двобічного інформування.

Звернемо увагу ще на один важливий аспект у вирішенні проблеми формування ціннісного ставлення до здоров'я учнівської молоді в позашкільному середовищі. Доведено, що для успішної імплементації ідей здоров'язбереження повинні бути сформовані мотивація на збереження здоров'я (власного, вихованців) й у членів педколективу та цілісна система валеологічних цінностей позашкільного закладу. Необхідною умовою здатності педагога-організатора формувати здоров'язбережувальну компетентність вихованців є володіння знаннями здоров'яформування, здоров'язбереження; сформовані відповідні вміння й навички, необхідні для здійснення здоров'язбережувальної діяльності. Здоровий спосіб життя повинен бути для педагога-організатора життєвим пріоритетом, тоді сам педагог зможе стати для своїх вихованців прикладом.

В умовах воєнного стану педагоги закладів позашкільної освіти проводять широку просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організовують цікаве розвантажне дозвілля для дітей, які переживають жахи сьогоденних реалій. Використання інтерактивних методів (тренінги, рольові ігри, флешмоби, здоров'язберігаючі квести) дає змогу змінювати особисте ставлення вихованця через включення в активну співпрацю до самого виховного процесу.

Нарешті, варто пам'ятати, що на формування ціннісного ставлення до здоров'я значний вплив робить інтеракція в сімейному колі. У сім'ї росте дитина, і з перших років свого життя вона засвоює норми людських відносин, вбираючи з сім'ї добро і зло, всіх складові ціннісної системи сім'ї. У сім'ї зміцнюються здоров'я дітей, розвивають їх задатки і здібності, піклуються про освіту, розвиток інтелекту, виховання, створюють фундамент їх майбутнього.

Отже, залучення батьків до участі в оздоровчих заходах позашкільного закладу буде сприяти оптимізації результату оздоровчо-виховного процесу.

Влучним буде й налаштування партнерської взаємодії з медичними установами, молодіжними центрами у вирішенні питання з формування ціннісного ставлення до здоров'я підростаючого покоління.

**Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.** На підставі вивчення питання, аналізу соціально-педагогічної літератури та ознайомлення з практичним досвідом організації роботи з формування в учнівської молоді ціннісного ставлення до здоров'я зазначаємо, що здоров'я є атрибутом конкретної особи і трактується як одна із життєвих цінностей. Система цінностей є однією з найважливіших характеристик особистості, згідно з якою вона розставляє пріоритети у власному житті, визначає поведінку, інтереси та уподобання.

Зважаючи, що здоров'я та його складові значною мірою залежать від способу життя особистості, визнання і прийняття норми здоров'я на індивідуальному особистісному рівні відбувається через виникнення ціннісного ставлення до феномену, здоров'я, яке проявляється в ціннісному ставленні індивіда до самого себе, до інших людей та виступає регулятором поведінки і соціальної взаємодії в соціумі.

Проведене дослідження дає змогу розглядати позашкільну освіту не лише як осередок проведення вільного часу, а й як простір формування життєво важливих навичок, серед яких зміцнення здоров'я – одне з ключових. Розумно організована життєдіяльність позашкільного середовища може стати опорою в особистісному становленні підлітка як здорової, активної, відповідальної особистості

У середовищі позашкільного закладу процес формування здорового і безпечного способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я є комплексною роботою з формування знань, установок, особистісних орієнтирів і норм поведінки, що забезпечують збереження і зміцнення фізичного, психологічного та соціально-морального здоров'я учнівської молоді.

### Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 книгах. Книга 1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади Київ: Либідь, 2003. 280с.

2. Букач М.М., Дмитрієва О. В. Освітнє середовище закладу позашкільної освіти *International scientific journal «Grail of Science»* | № 35 (January, 2024)
3. Інноваційний розвиток позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»: методичний посібник / А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко, В. В. Мачуський; за ред. В. В. Мачуського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 223 с.
4. Кириченко, В.І. (2023). Основні методологічні підходи у формуванні просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: [Б.в.]. Вилучено з: <https://lib.iitta.gov.ua/708578/1/kyrychenko.pdf>
5. Корж Г. І., Козловський Ю., Мукан Н. Розвиток ціннісного ставлення до власного здоров'я у системі професійної підготовки фахівців із цивільної безпеки : монографія ; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2021. 210 с.
6. Лисенко О. Ціннісне ставлення до здоров'я як системотворча складова ціннісних орієнтацій особистості. *Освітній простір України*. 11, 2017 URL: <https://doi.org/10.15330/esu.11.144-154>
7. Міхеєва Л. В. Особливості формування здорового способу життя у молодого покоління *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. Харків. 2011. С. 318-321
8. Науменко Н. В., Козлов А.В., Дрожик Л.В. Сучасні тенденції спрямовані на збереження здоров'я людини : *Збірник наукових праць*. Харків, 2020. Вип. 1. С. 103-106.
9. Останіна Н.С. Проблеми організації клубної роботи з учнівською молоддю в педагогічній теорії й практиці України (1917-1931 рр.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. 244 с.
10. Сундукова І. В. Формування ціннісного ставлення старшокласників до психічного здоров'я засобами фізичної культури : автореф. дис. ... канд. психол. наук.19.00.07. Київ, 2018. 22 с
11. Федченко К. О. Сутність і структура поняття «ціннісне ставлення до здоров'я у студентів університетів наук про життя та навколишнє середовище». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2020. № 10 (104). С.280-289. URL: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.10/280-289>

## References

1. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti. V 2 knyakh. Knyha 1. Osobystisno-orientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhonolohichni zasady* [Personality education. In 2 books. Book 1. Personality-oriented approach: theoretical and technological principles]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
2. Bukach, M. M., & Dmytrieva, O. V. (2024). *Osvitnie seredovyshe zakladu pozashkilnoi osvity* [Educational environment of the out-of-school education institution]. *International scientific journal "Grail of Science"*, (35, January).
3. Boiko, A. E., Verbytskyi, V. V., Kornienko, A. V., Lytovchenko, O. V., & Machuskyi, V. V. (Eds.). (2023). *Innovatsiyni rozvytok pozashkilnoi osvity v umovakh realizatsii kontseptsii "Nova ukrainska shkola"* [Innovative development of out-of-school education in the context of the "New Ukrainian School" concept]. Ivano-Frankivsk (Ivano-Frankivsk): NAIR. [in Ukrainian].
4. Kyrychenko, V. I. (2023). *Osnovni metodolohichni pidkhody u formuvanni prosotsialnoi povedinky uchniv zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv* [Main methodological approaches in the formation of prosocial behavior of general secondary school students]. Kyiv. [in Ukrainian]. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/708578/1/kyrychenko.pdf>
5. Korzh, H. I., Kozlovskyi, Yu., & Mukan, N. (2021). *Rozvytok tsinnisnoho stavlennia do vlasnoho zdorov'ia u systemi profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv iz tsyvilnoi bezpeky* [Development of value attitude towards one's own health in the system of professional training of civil security specialists]. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki. [in Ukrainian].
6. Lysenko, O. (2017). *Tsinnisne stavlennia do zdorov'ia yak systemotvorcha skladova tsinnisnykh oriantatsii osobystosti* [Value attitude to health as a systemic component of personality's value orientations]. *Osvitnii prostir Ukrainy*, (11), 144–154. <https://doi.org/10.15330/esu.11.144-154> [in Ukrainian].
7. Mikheeva L. In. (2011) Features of forming of healthy way of life at the young generation the Ukrainian scientific magazine «Formation of region». Khar'kiv. [in Ukrainian].S. 318-321

8. Naumenko, N. V., Kozlov, A. V., & Drozhyk, L. V. (2020). *Suchasni tendentsii spriamovani na zberezhenia zdorov'ia liudyny* [Modern trends aimed at preserving human health]. *Zbirnyk naukovykh prats*, (1), 103–106. Kharkiv (Kharkiv). [in Ukrainian].
9. Ostanina, N. S. (2004). *Problemy orhanizatsii klubnoi roboty z uchnivskoiu moloddiu v pedahohichnii teorii y praktytsi Ukrainy (1917–1931 rr.)* [Problems of organizing club work with student youth in pedagogical theory and practice of Ukraine (1917–1931)] (PhD dissertation). Kyiv: KNU im. T. Shevchenka. [in Ukrainian].
10. Sundukova, I. V. (2018). *Formuvannia tsinnisnoho stavlennia starshoklasnykiv do psykhichnoho zdorov'ia zasobamy fizychnoi kultury* [Formation of high school students' value attitude to mental health through physical education] (PhD abstract). Kyiv. [in Ukrainian].
11. Fedchenko, K. O. (2020). *Sutnist i struktura poniattia "tsinnisne stavlennia do zdorov'ia" u studentiv universytetiv nauk pro zhyttia ta navkolyshnie seredovyshe* [Essence and structure of the concept "value attitude to health" among students of life and environmental sciences universities]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, (10(104)), 280–289. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.10/280-289> [in Ukrainian].

---

### **Ostanina N.**

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor  
of the Department of Social Pedagogy and Social Work  
Nizhyn Mykola Gogol State University  
3777nina@gmail.com  
orcid.org/0000-0002-8247-620

### **Demchenko N.**

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,  
Associate Professor at the Department of Pedagogics,  
Primary Education and Educational Management  
Nizhyn Gogol State University  
nata.demchenko2020@gmail.com  
orcid.org/0000-0003-1382-0756

### **Kononchuk A.**

Ph.D of Pedagogical Science, Associate Professor of the  
Department of Social Pedagogy and Social Work  
Mykola Gogol Nizhyn State University, Nizhyn, Ukraine  
antonina\_kononchuk@ukr.net  
0000-0001-6198-9041

## **FORMATION OF A VALUE-BASED ATTITUDE TO HEALTH AMONG STUDENTS IN THE OUT-OF-SCHOOL ENVIRONMENT**

*The article is devoted the issue of the day of forming for student's young people of the valued attitude toward a health. Exposing the concept of value of health, an author accents attention on understanding of importance of health as bases of valuable life: in the process of the personality becoming attitude of man is formed toward itself, to the own body, to the way of life, and farther and to other people and society; understanding of value of health is explained to elect a man healthy way of life, instrumental in the realized attitude toward the acts; foresees prevention of illnesses and upgrading own life. An author underlines the ponderable sign of that the valued attitude toward a health is vital position, which is formed in the process of education, studies and personality experience. Exactly in out-of-school education, where the different types of activity, intercourse and freedom of choice are foreseen, ideal terms are created for forming of such relation in student's young people.*

*Question of forming for student's young people of the valued attitude toward a health, problem of forming of reason on a maintainance and strengthening of own health and health other in the conditions of integration of Ukraine to European space is and actual.*

*The conducted research enables to examine out-of-school education not only as a cell of pastime free but also as space of forming vitally of important skills among which strengthening of health – one of key.*

*In the environment of out-of-school establishment a process of forming of healthy and safe way of life and valued attitude toward a health is complex work from forming of knowledges, settings, personality orientiriv and codes of conduct, which provide a maintainance and strengthening of physical, psychological and socialmoral zdorov'ya of student's young people.*

*Key words: health, healthy way of life, value, valued stalennya, to zdorov'ya, forming of the valued attitude toward a health, out-of-school education, establishment of out-of-school education, out-of-school environment.*